

TOP-5.3.1-16-BA2-2017-00004
Mozsgó település és térsége közösségi fejlesztése

KÖZÖSSÉGI TEVÉKENYSÉGEK TÖRTÉNETI FELTÁRÁSA

a projekt által érintett települések részére

Almáskeresztúr

Almamellék

Csertő

Mozsgó

Szentlászló

Szulimán

2022

1. A helyi hagyományok feltárásának célja

Az elődeink által főlhalmozott értékek megőrzése, azoknak a folyamatos életben tartása és újfajta gondolkodásmódja szükséges a helyi identitás megőrzéséhez. Minden közösség tisztába kell legyen szellemi, tárgyi, személyi, építészeti, természeti és kulturális értékeivel. ezért először meg kell ismernünk a helyi kultúra sajátosságait, a helyi szellemi életet.

A helyismereti dokumentumok gyűjtése, feltárása, a közösség emlékezetének felkutatása, egy adott helyre vonatkozó információk összegyűjtése több módon valósítható meg. Felhasználhatjuk a könyvtári-, az írott dokumentumokban leírtakat, a múzeumi, levéltári anyagokat, nagyon fontos információforrás a helyi emlékezet. A személyes élmények és tapasztalatok azért értékesek, mert adatként pótolhatatlanok. Olyan mozaikdarabkák, amelyek szerencsésen kiegészítik, árnyalják a történetírást, mivel nem minden eseményről készültek leírások. A helyi hagyományok feltárását a közösség bevonásával és aktivizálásával kell megvalósítani.

A releváns ünnepi hagyományok összegyűjtése, hiteles feltárása, jelen helyzetbe történő beillesztése azzal a céllal történik, hogy a jeles napokhoz kötődő események újbóli megszervezése által erősödjön a helyiek identitástudata.

A közösségben fellelhető hagyományoknak, ünnepeknek a következő típusait különböztetjük meg:

- A naptári vagy egyházi év jeles, kiemelkedő napjaihoz kapcsolódó hagyományos közösségi tevékenységek, szokáscselekmények, ünnepi rítusok (pl. karácsonyi betlehemezés, Anna-napi bálók).
- A mezőgazdasági év tágabb időszakaihoz kapcsolódó események, természeti ünnepek (pl. farsangi multság, szüreti multság, nyári napéjegyenlőség).
- A településre jellemző helytörténeti eseményekhez fűződő szokások, ünnepek (pl. a település alapításának ünnepe, vagy egyéb történelmi esemény emléke), a rég- és közelmúlt helyi eseményeinek feltárása.

2. A projektben résztvevő települések földrajzi elhelyezkedése

A projekt célterülete a Baranya megyei Mozsgó település és térsége. A hét konzorciumi tag: Almáskeresztúr, Almamellék, Csertő, Mozsgó, Szentlászló és Szulimán, melyek a Dél-Dunántúli régióban, Baranya megyében, a Szigetvári

járásban helyezkednek el. Lakosságszámára jellemző, hogy a legnagyobb lélekszámú település Mozsgó sem éri el az 1000 főt.

A községek a Dunántúli-dombság déli részén, Somogy és Baranya megye határán a Zselicben, ezen belül a Dél-Zselici táj területén találhatóak.

3

A Zselic, mint geográfiai helynév már az Árpád-korban ismert. Területe nagy részét erdők és szántók borítják, így a fő megélhetési forrása régen a mezőgazdaságból és az erdőgazdálkodásból származott. ¹

3. Az ember megjelenése a Zselicben

Az Árpádok korában a Zselic déli részében nagyobb települések voltak. Az Almás-patak jelentősége nagyot növekedett azáltal, hogy annak völgyét Szent István megtette a Pécsi Egyházmegye nyugati határául. Már ebben a korban virágzó vidék volt. A török időkben lassan elsovadtak a környék falvai, majd a hódoltság megszűnése után magyarok, horvátok települtek be, majd megjelentek a németek is. Az 1720. évi kimutatás a német lakosságot már megemlíti, de csak szórványosan élnek ezen a területen.

Magyarország, történelme folyamán számos letelepült vagy letelepített nemzetiséget fogadott be. Ezek a nemzetiségek az idő múlásával, a magyar társadalomban történt asszimilálódásuk ellenére, a mai napig őrzik hagyományaikat, szokásaikat.

Az 1940-es években már zselici németiségről beszélhetünk. Az Almás-patak vízgyűjtő területén települt le a német lakosság nagyobb számban. Így a TOP pályázat települései közül a következőkben gyakorolt nagy hatást az életmódban, kultúrában: Almáskeresztúr, Almamellék, Ibafa és (Gyűrűfű), Szentlászló. Szulimán.

Csertő és Mozsgó továbbra is inkább magyarlakta település volt.

¹ Vargha Károly: A Délkeleti Zselic. Csurgó: Csurgói Ref. Csonkai Vitéz Mihály R.Gimnázium, 1941.

Almáskeresztúr, Almamellék, Szentlászló, Szulimán, Ibafa is régebben, a XVIII. században, a vidék legrégebbi és legnagyobb helyének, a szomszédos Mozsgónak voltak alárendeltjei, a mozsgói katolikus plébániának voltak filiái. ²

A XVIII. század második felében a régi magyarok és szlávok mellé települtek németek, akik szokásaikat is magukkal hozták. ³

A magyar népi építészeti, népművészeti és népi kultúra értékeire már a XIX. században felfigyeltek a szakemberek. A népművészeti tárgyi emlékeinek gyűjtése, múzeumokban történő megőrzése már a XIX-XX. század fordulóján elkezdődött. Úgyszintén a szellemi kultúra termékeinek, a népszokásoknak, a népdaloknak, népzeneinek gyűjtése és lejegyzése szintén erre az időszakra tehető. ⁴

4. Puszták népe – uradalmi cselédek

Az 1945 előtti Magyarországon Somogy megyét a nagybirtok hazájaként emlegették. Azon belül is majorok, puszták számát tekintve a Zselic vezetett. E mikrotáj mintegy 1140 km² nagyságú területén 160-nál is több uradalom (puszta) volt található. Az itt élők életét ez a viszony is nagymértékben meghatározta. Az uradalmak kiszolgálói a cselédek, iparosok voltak. Igyekeztek tulajdont birtokolni, falusi paraszttá válni. Szokásaikat vitték magukkal.

A XIX. század végén született cselédemberek közül kevés volt az írástudó. A XX. század elején már 1-2 osztályt, a világháború alatt és után már a 3. és 4. osztályt is kijárták a falusi gyerekek. Olvasnivalójuk azonban még az 1930-as években is kevés akadt. Könyvre, újságra pénzük nem volt, rádió is csak kevésnek. A szabadidejét kitöltő szórakozás 1945-ig a dal, a tánc és a szóbeliség élő műfaja, a mese maradt. Az emberek minden szóban előadott történetet, mondát, legendát, memorátot, „igaz történetet” egységesen mesének neveztek el. Legfeljebb a megtörtént eseményekhez nyomtatékul, tisztázandólag hozzátették: *Ez valóságos, igaz.*

² Mozsgói Historia Domus. 1790-es évektől 1839. évig

³ Vargha Károly

⁴ Simányi Frigyes: Baranya megye tájházai, emlékházai, népi épületei. Budapest: Romanika Kiadó, 2016.

A Zselic mindig dalos kedvű táj volt. Mint a magyar népi kultúra egyik forrásvidékére, a kutatók már a XIX. században is felfigyeltek rá. Az uradalmak zenei világa a magyarság zenekultúráját jól reprezentálta. A felnőtt pusztabeli férfinak vagy nőnek, a tapasztalatok szerint, száznál is több dal, nóta volt a szellemi birtokában. A dalokat egymástól tanulták, a régi nótákra leginkább az öregsülők tanították meg az unokákat, akikre napközben vigyáztak. A társas dalolás, nótázás alkalma volt a bál, a lakodalom, eljegyzés, a vasárnap délutáni összejövetel a ház végében vagy a réten.⁵

5. Kulturális élet a XIX. század végétől az I. világháborúig

A kiegyezést követően meginduló polgárosodás, a politikai, a gazdasági és a kulturális élet fejlődése megkövetelte a lakosság műveltségi szintjének emelését is. A spontán alakuló közművelődési célú egyletek, olvasókörök a népiskola mellett a kultúra, a szak- és szépirodalom terjedésének egyedüli eszközei voltak. Az olvasóközönség viszonylag szűk körű és kisigényű volt. ⁶ „A kor olvasótábora nagyságának és színvonalának alakulását eleve meghatározta az iskolázottság, az írás-olvasás viszonylag alacsony foka, az osztályhelyzetből fakadó, gyökeresen különböző művelődési lehetőségek.” ⁷

6. Kulturális élet a két világháború között

Az I. világháború után mind a gazdasági, mind a kulturális fejlődés lelassult. A lakosság körében még mindig magas volt az analfabéták és a gyengén iskolázottak aránya. Az iskolának és az iskolán kívüli népművelésnek fontos szerepe volt mind az analfabetizmus felszámolásában, mind a hazafias és a vallási nevelésben. Az oktatáspolitikának ennek keretében elméleti és gyakorlati foglalkozásokat írt elő. Fontosnak tartották az iskolából kikerülő ifjúság oktatását, nevelését a leventeegyesületek, a dalos, táncos csoportok kebelén belül. A nőnevelés szintén ezt

⁵ Eperjessy Ernő: Puszták népe a Zselicben (1900-1950). Horpács: Mikszáth Kiadó, 2006.

⁶ Bősze Sándor: „Az egyesületi élet a polgári szabadság...”: Somogy megye egyesületei a dualizmus korában. Kaposvár: Somogy Megyei Levéltár, 1997.

⁷ Sipos Csaba dr.: Somogy vármegye könyvtárának története a kezdetektől 1945-ig. Kaposvár: Megyei és Városi Könyvtár, 2003.

a célt szolgálta, melynek során a keresztény, családközpontú anya és feleség szerepére készítették fel a lányokat.⁸

7. Népművelés a II. világháború után

Az ország újjáépítése a kulturális életben is hatalmas lendülettel indult meg. A népművelést a falvak öntevékenyen végezték, szabad művelődés folyt. A művelődés első emberei a néppel közvetlen kapcsolatban álló tanítók voltak. A szabadművelődés elvi megalapozójának Karácsony Sándor debreceni professzornak a gondolata: "A népművelésben más műveli a népet, a szabadművelődésben maga művelődik a nép, ahogy igénye és kedve tartja."⁹

A szabadművelődés a társadalom öntevékenységére támaszkodva viszonylag sokféle nézetnek és érdeknek engedett teret. A művelődéspolitiká ekkor még nem volt egységes. Önképzőkörök jöttek létre, tanfolyamok indultak, szabadegyetemek létesültek, népfőiskolák alakultak. A szabad művelődés területei és intézményei azonban fokozatosan a Magyar Dolgozók Pártja (Kommunista Párt) által irányított államhatalmi szervek befolyása alá kerültek. A politika rányomta bélyegét a kultúrára is. 1945-46-ban ideológiai és társadalmi szempontból elkezdik felszámolni az egyesületeket, egyleteket.

1946-tól megkezdődött az új üzemi és falusi művelődési otthonok építése; 1949 végére már több száz üzemelt. Az intézményeket a lakosság széleskörű összefogásával, társadalmi munkával, a meglévő épületek átalakításával hozták létre. Ezek kialakulásával egy időben megkezdődött az intézmények feladatát, működését szabályozó intézkedések kiadása, előírták az éves programokat. A tömegkultúra színterei a művelődési házak lettek. Feladataik közé tartozott az iskolán kívüli népoktatás és népművelés támogatása, szaktanfolyamok és népkönyvtárak létrehozása, előadásorozatok, munkásadémiák szervezése.

1948-tól mintegy négy évtizedig a kommunista párt vezető testületeinek határozatai, állásfoglalásai jelölték ki a népművelés, illetve a közművelődés fejlesztésének irányait, a művelődés tartalmait. Megszüntették az előző korszakbeli folyóiratokat,

⁸ Joó Adrienn: Az elemi népoktatás és a tanítóképzés reformja. In: Iskolakultúra. 2006. 16. évf. 9. szám

⁹ Karácsony Sándor: A magyar béke. Budapest: Exodus, 1947.

államosították és összevonták a könyvkiadókat, színházakat, zenei intézményeket, a mozikat. Központilag írták elő, hogy melyik mű jó vagy rossz. Pozitívuma, hogy széles tömegekhez juttatta el a klasszikus műveket, például Olcsó könyvtár sorozat. Kiépítették a könyvkölcsönző hálózatot és minden községben mozit létesítettek. Az irodalom és a művészet társadalmi rangja emelkedett. Azonban a cenzúra keményen rostált. Révay József így nyilatkozott: „Teljesen mindegy, hogy milyen színeket használ a festő, anyagot a szobrász, a művészet lényege, hogy a kommunista párt vezető szerepét bemutassa, hangsúlyozza, a pártosság kell, hogy jellemezze a művészeti alkotásokat.”¹⁰

Az 1956. utáni Kádár-korszak kultúrpolitikáját Aczél György neve által fémjelzett 3 T elve határozta meg: tiltás, tűrés, támogatás.

Az 1960-as évektől a népművelés fejlődésnek indult. Létrejött és egyre kiterjedtebbé vált a népművelés szakos képzés, megerősödtek a népművelési tanácsadók, majd az évtized végén kezdtek kialakulni az első megyei művelődési központok. Ezek révén tudta betölteni az intézet a valódi hivatását, azt, hogy a kiskfalvakig is elérve, egy szakmai-módszertani központ lehessen.

A művelődési otthonokat épületadottságaik alapján tipizálták, feladataikat meghatározták. Tevékenységükre jelentős mértékben hatott a televízió megjelenése és robbanásszerű elterjedése. Az első időszakban itt nyílt lehetőség a televízió műsorainak megtekintésére. A különböző klubmozgalmak kibontakozásának korszaka is volt, egy újszerű, aktív művelődési lehetőséget teremtett. A művelődési otthonokban új munkaterületként jelentkezett az iskolai felnőttoktatás és szakoktatás segítése. Kiszélesedett a honismereti mozgalom. A művelődési otthonokban rendezett családi és társadalmi ünnepek, valamint a gyermekfoglalkozások elterjedése viszont ennek az időszaknak a nagyszerű eredménye. Megjelentek az irodalmi színpadok, a zenei-, báb-, és táncos együttesek műsorai. A művészeti nevelés is komoly helyet foglalt el az intézmények munkájában. Hivatásos művészeket juttattak el a közönséghez, szórakoztató rendezvényeket szerveztek.

¹⁰ Művelődéstörténet : Tanulmányok és kronológia a magyar nép művelődésének, életmódjának és mentalitásának történetéből. 2. kötet. Budapest: JPTE, 1998.

Az 1970-ben megtartott Országos Népművelési Konferencia egy nyitottabb, az állampolgárok öntevékenységére építő törvényt szorgalmazott. Ezt megjelenítette a névhasználatban, már nem népművelésről, hanem közművelődésről beszéltek.

Az 1976-os Közművelődési Törvény a művelődési házak szerepkörét megtartotta, kibővítette, ugyanakkor támogatta a spontánul szerveződő művelődő közösségeket. „Legitim mozgásteret biztosított olyan művelődési formációk és közösségi tevékenységek keretei között megszülető törekvéseknek is, melyek nem, vagy alig estek egybe a törvényalkotók szándékaival.”¹¹

A közösségeket, klubokat az állam felülről kívánta létrehozni, illetve a spontán módon szerveződött csoportokat ellenőrizni kívánta azáltal, hogy a finanszírozásukat az állam állta. Szerencsére a közoktatást és a népművelést nem a párthoz hűséges elemek kezébe adta, hanem szakemberekre bízta - bár őket szigorúan megfigyelte, nehogy az ifjúságot más ideológiában neveljék, mint azt az adott kor megkívánta.

„Az állam, amely idővel valóságos „közművelődési birodalmat” épített fel, mind nehezebben tudta átlátni annak bonyolult szerkezetét, és egyre kevésbé volt képes fenntartani, s működtetését finanszírozni.” A művelődési házak anyagilag egyre jobban ellehetetlenedtek, a növekvő árakat a költségvetésük nem követte, a látogatókra sem lehetett áthárítani. A kultúrházak elnéptelenedtek, a különböző társadalmi, családi rendezvényeknek biztosítottak helyet. A szocialista államhatalmi rendszer megengedésével a kultúrában is változások történtek.

8. Közművelődés a rendszerváltás után

Az 1989-90. évi rendszerváltozás lehetővé tette, hogy kulturális téren is egy új viszony jöhessen létre az állam és a társadalom között. Az utóbbi évtizedben különféle és számtalan közösség alakult, egyesületek, alapítványok sokasága jött létre, az állam pedig megkezdte a visszavonulást. Természetesen ennek ellenére a kultúra finanszírozásában még mindig nagy az állam szerepe. A közművelődési intézmények

¹¹ Művelődéstörténet: Tanulmányok és kronológia a magyar nép művelődésének, életmódjának és mentalitásának történetéből. 2. kötet. Budapest: JPTE, 1998.

fenntartása az önkormányzatok és a különböző állami szervek feladata. A civil szervezetek sem képesek önmaguk lábán megállni, az állami támogatásról nem mondhatnak le. Ugyanakkor a közművelődés területén is megjelentek a vállalkozások, melyeknek elsődleges célja a profitszerzés.

Már 1989-ben, a rendszerváltozás megkezdésekor követelték a kulturális szakmák képviselői a kulturális alapellátás meghatározását, a fejlesztő hatású kulturális szaktörvények megalkotását. „Törvényeket, amelyek rögzítik végre, hogy melyek az állam és az önkormányzatok kötelező feladatai a kulturális alapellátásban, ezek megvalósításához milyen feltételeket kell teremteniük e hatalmi ágaknak, mennyi közpénzt köteles az állam évről-évre biztosítani a költségvetésből erre a célra, s végül – de nem utolsó sorban – azt, hogy a kulturális területeken dolgozók számára, azaz a kultúraközvetítő szakemberek milyen foglalkoztatási és jövedelmi garanciákat kell nyújtani ahhoz, hogy áldozatos munkájukat eredményesen, a helyi közösségek, a polgárok javára végezhessék.”

Az 1997. évi CXL. törvény a „A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről” meghatározta, rögzítette ezen célokat. Kimondta, hogy a közművelődésnek szerepet kell játszania az értékek átörökítésében, az állampolgári nevelésben és képzésben, a magyarországi nemzetiségek művelődésében, a környezeti nevelésben, az állampolgárok egészségfejlesztésében és egészségmegőrzésében, az időskorúak tanításában, a határon túl élő magyarság művelődésében és oktatásában.

A közművelődés feladatát egyrészt a különböző közművelődési intézmények (művelődési otthonok, művelődési házak, művelődési központok, közkönyvtárak, klubok) keretein belül, másrészt a tömegkommunikációs eszközök, valamint a tudományos és művészeti műhelyek segítségével tudja megoldani.

Már a rendszerváltás előtt megindult, különösen a falvakban, egy negatív tendenciájú folyamat. Egyrészt a művelődési intézmények, kultúrházak, könyvtárak száma csökkent, vagy ha nem is szűntek meg, kulturális célú működtetésük lecsökkent. Csökkent az ott dolgozók száma is, az intézmények bevételüket más jellegű tevékenységekből pótolták. Másrészt a társadalom mintegy szétnyílik. Az egyik fele igényes könyvekre és rendezvényekre vágyik, míg a másik fele beéri a tömegkultúra silány alkotásaival és már képtelen a giccset megkülönböztetni az esztétikai szépségtől. A rétegződés földrajzilag is elkülöníthető.

A fővárosban és a nagyobb városokban múzeumokat, színházakat, kiállításokat és rendezvényeket találunk, a

falvak egy részében viszont már általános iskola és könyvtár sincs.

„Egy történelmi korszak kulturális igényrendszerét és kielégítésének általános színvonalát alapvetően a társadalom gazdasági viszonyai, fejlettségének szintje határozzák meg. A gazdaság kínálativá, haszontermelővé vált, és ezt sok esetben a kulturális intézményektől is elvárják. A gazdasági újratermelésbe kényszerített intézmények komoly dilemmával kerültek szembe: vagy értéket adnak, vagy hasznot "hoznak"; vagy tömegkultúrát szolgáltatnak, vagy magaskultúrát.”

Az ezredfordulón a kulturális intézmények legnagyobb kihívása e probléma megoldása volt.

ALMAMELLÉK

A település első írásos emléke 1492-ből maradt fenn, de a településen áthaladó Almás-patak nevével már az 1009-ben készített pécsi püspökség alapító levelében találkozhatunk. Almamellék az egyetlen település az Almás-patak völgyéből, amely a török hódoltság kora után épségben fennmaradt, lakott terület maradt. 1542-ben 6 és fél portát írtak össze, 1703-ban 10 háztartást tüntettek fel. Adózói a 18. századig magyarok, 1720-ban az összeírt 9 adózóból 2 tót. A 17. század folyamán délszlávok telepedtek meg itt, ezt igazolja 1767-es urbárium, melyben 27 örökös jobbágy szerepel délszláv megjelöléssel. 1775-ben nagyobb német telepesraj érkezett. 1800 körül a lakosság fele magyar és horvát, a másik fele német. A 19. század folyamán a horvátok elmagyarosodtak, a németiség aránya emelkedett. Az 1880-as népszámlálásban népességének nagyobbik része német anyanyelvű volt. 1946-ban német lakosait kitelepítették, helyükre Felvidékről érkeztek családok.

Almamellék a Zselicség egyik gyöngyszeme a sok más aprófalvas település között. A falu története, hagyományai több mint 800 évre nyúlnak vissza. Az évszázadok során magyarok, németek, horvátok alakították, formálták a falut, áldozatos munkájuknak volt köszönhető, hogy Almamellék a térség legjobb módú településévé fejlődött.

2001-ben a településen 500 fő élt 168 lakásban. Népességének 77%-a tartozik valamely egyházhoz, felekezethez (96 % katolikus, 4% református). Lakói között cigány, ukrán és német nemzetiségűek is élnek.

A falu egykor a Batthyány, majd a Biedermann család birtokának része volt. A településhez közeli Szentmárton-pusztán található a Biedermann család nyári rezidenciájaként megépített kastély.

A településen áthaladt a Szigetvár-Kaposvár vasútvonal, amely 1976-ig működött. A korábbi vasútállomás épülete most Kisvasúti és Erdészeti Múzeumként működik. A keskeny nyomtávú kisvasút a közeli Sasrét-pusztán található erdei iskolába szállítja az érdeklődőket. A Zselici Csühügó sajátos turisztikai élményt nyújt az idelátogatóknak. A 600 mm-es nyomtávolságú kisvasutat báró Biedermann Rezső építtette a sasréti, lukafai kitermelt fa, egyéb mezőgazdasági termékek, illetve a németlukafai hamuzsírregető boksa és üveghuta termékei fuvarozására 1901-ben. Az eredeti lóvontatást 1955-ben váltották fel dízelmozdonyok. A kisvasutat 1991 óta már csak személyszállításra használják az Almamellék – Sasrét nyomvonalon.

Az állomásépület 1901-ben épült az állami vasútépítési program keretében vasúti megálló és szolgálati lakás céllal. 1945-ben állami tulajdonba került. Az állomás az

1899-ben épült Szigetvár – Kaposvár vasútvonal része volt, mely 1977. január 1-jén szűnt meg. Itt forgatták 1977-ben a Kihajolni veszélyes című filmet, a pályát csak ezt követően bontották fel. Az épület alsó szintjén 2000-ben megnyitott a Kisvasúti és Erdészeti Múzeum, mely a környék élővilágát és a 20. század elejének erdőgazdálkodását mutatja be. Itt találjuk még Vanyúr István alkotását is, a Centenárium emlékfát, melyet a Mecseki Erdészeti Rt. 2001-ben állított a kisvasút 100. születésnapja alkalmából.

Infrastruktúrája részben kiépített; telefon-, 1955-ben bevezetett villany- valamint 1981-ben kialakított vezetékes ivóvízhálózattal rendelkezik. 1963-ban történt meg a portalanított bekötőút kiépítése.

„A faluban mozgókönyvtár, mobilposta, egy élelmiszer-, egy italbolt működik. Általános iskoláját 180 diák, óvodáját 29 gyermek látogatja. Házi orvos hetente kétszer rendel. A településen foglalkoznak még növénytermesztéssel, szarvasmarha-tenyésztéssel és szőlőműveléssel.”¹²

A felszabadulás előtti években szervezett művelődési formákról nem beszélhetünk. A felszabadulás után a Schlichter-féle istálló átalakított épülete adott helyet a kultúrháznak. A színpadot többször áthelyezték, az épületet 1954-ben lebetonozták. Intézmények összefogásával (tanács, erdőbirtokosság) tovább bővül a kultúrház.

1955-ben a villamosítás alkalmával a falu mozit kapott. Az érdeklődés rendkívül nagy volt, egy-egy filmet néha többször is vetítettek; 1964-ig működött. A fiatalok színjátszó szakkörön kamatoztatták a moziban látottakat. A kultúrház keretén belül szakkörök működtek: honismereti szakkör, irodalmi színpad, furulya szakkör.

„1954-ben 24 rádió van a faluban, 1973-ban már 138 rádióelőfizető, 132 db televízió található.”¹³

A település jelesebb ünnepe közé tartozik a május hónap első vasárnapján tartott búcsú, valamint az augusztus hónapban megrendezésre kerülő falunap.

¹² Szigetvár és Vidéke (szerk. Budai Kinga). Szigetvár: Szigetvár – Dél-Zselic Többcélú Kistérségi Társulás, 2009

¹³ Szigetvár és Járása 30 éve – 1945-1975.. (szerk.: Dr. Vargha Károly). Szigetvár: Baranya Megyei Tanács Szigetvári Járási Hivatala, 1975.

Almamellék lakóinak jelentős része 60 éven felüli nyugdíjas (2018). A fiatalok, miután befejezték középiskolai, egyetemi tanulmányaikat, munkahely hiánya miatt sajnos jellemzően nem térnek vissza a faluba. Az almamellékiek hagyományteremtő szándékkal 2018 nyarán rendezték meg első alkalommal az Elszármazottak Találkozóját. A találkozót szervező csapat a későbbiekben is együtt maradt, és erre épülve alakult meg – az idősebbek kezdeményezésére, a fiatalok bevonásával – az Almamelléki Színjátszó Kör. Érdekesség, hogy a településen több holland család is él, és közülük is sikerült egy-két főt bevonni a Színjátszó Körbe. Csoportvezető – Szilágyiné Kadiró Erika.

A Pajtászínház Programhoz 2019-ben csatlakoztak. A Nemzeti Színházban mutatták be id. Bagossy László rendező, mentor közreműködésével Illyés Gyula Tűvé tevők című parasztkomédiáját. A közösség részéről erős szándék mutatkozott ezirányú művészeti tevékenység folytatására. Azóta is minden évben új darabot tanulnak be a színjátszókör tagjai és mutatják be Almamelléken kívül más településeken is.¹⁴

ALMÁSKERESZTÚR

A települést az írott források először 1296-ban említik. A Keresztúr helynév a magyar kereszt és az úr főnevek összetétele, amely arra utal, hogy a falu templomát Szent Kereszt tiszteletére szentelték fel. A korabeli szokások szerint nemcsak a szenteket, hanem Jézus keresztjét is uralták.

Az 1700-as évek végétől németek lakták, akiket a második világháború után kitelepítettek és felvidéki magyarokat költöztettek a helyükre. 1715-ben 4 magyar háztartását írták össze. 1726-ban a gróf Batthyány család birtoka volt, egészen 1848-ig, majd 1849 után a birtok a Biederman és a Kammerer családoké lett.

A 20. század elején Somogy vármegye Szigetvári járásához tartozott. 1910-ben 551 lakosából 290 magyar, 261 német volt. Ebből 511 római katolikus, 40 református volt. Az 1950-es megyerendezéssel a korábban a Somogy vármegyéhez tartozó települést a Szigetvári járás részeként Baranyához csatolták.

¹⁴ Adatközlő: Szilágyiné Kadiró Erika polgármester

A község tagja a Keresztúrok Országos Szövetségének, a falu képviselői részt vesznek a Keresztúriak találkozóján.

Baranya megye legkisebb falvai közé tartozik. A lakosságszám 1949-ben még meghaladta az 500 főt, jelenleg alig több mint félszázan lakják. A község nagy értéke természeti környezete, a tiszta levegő, a csend és a környező erdők. Völgykatlanban, a Porovica patak két oldalán terül el. Almáskeresztúr végén van a László-forrás, mely az Ezüsthárs tanösvény végpontja. Régebben innen indult a Zselici túra, mely a környező települések fiataljait mozgatta meg, közösségi esemény volt.

Az első rendezvényt 1975-ben a KISZ szervezte, és a környékbeli üzemek, szövetkezetek anyagilag is támogatták. Több száz fő vett részt egy-egy ilyen összejövetelen. Gyönyörű természeti környezetben Almáskeresztúr és Mozsgó között ügyességi és elméleti feladatokkal nehezített túrán mérhették össze tudásukat a környékbeli fiatalok. A mozsgói célhelyen főzéssel, tűzoltó- és rendőrségi bemutatókkal, néptáncsoportokkal, koncertekkel szórakoztatták a közönséget. A KISZ megszűnésével a rendezvény elhalt. 2002-től a Szigetvári Kistérségi Társulás szervezésével újraindult a túra. A Mecsekerdészet Szigetvári Erdészete 2001-ben alakította ki a 6,2 km hosszú Ezüsthárs tanösvényt, mely Mozsgótól indul és Almáskeresztúr község határáig tart. A vidék természeti és földrajzi értékeit információs táblák mutatják be. A túrát két alkalommal a kistérségi társulás, két alkalommal Mozsgó község szervezte meg a 2000-es években. A túra jelenleg egyénileg teljesíthető.

Érdeemes sétát tenni a község határában lévő Elekmajorhoz, ahol megtekinthető az egykori Kammerer kúria neoklasszicista stílusjegyekkel ékes külső homlokzata.¹⁵

Az 1950-es évektől másfél évtizedig működött a színjátszó szakkör, amely sok bemutatón ért el előkelő helyezést. 1966-tól ifjúsági klub is működött. 1959 őszén megnyílt a keskenyfilmszínház, újdonságként hatott, nagy volt az érdeklődés iránta. 1973-ban 56 vetítésen 1163 fő vett részt, előadásenként 20-22 ember.¹⁶

¹⁵ Baranya megye enciklopédiája (szerk. Dr. Grünwald Géza).Ceba Kiadó – Grünwald Kft., 2010.

¹⁶ Szigetvár és Járása 30 éve – 1945-1975.. (szerk.: Dr. Vargha Károly). Szigetvár: Baranya Megyei Tanács Szigetvári Járási Hivatala, 1975.

Az eseményeket Péteri Ferenc néptanító, iskolaigazgató rögzítette Almáskeresztúr község falukrónikájában 1973-1985 között. A krónika bő képanyaga ma is a rendelkezésünkre áll.

CSERTŐ

A település első említése 1360-ból való. A török hódoltság alatt folyamatosan lakott hely volt. Királyi adománnyal kapta meg 1767-ben a Sárdi Somssich család. Ők birtokolták a települést 1836-ig, amikor gróf Festetics Antal vásárolta meg. Uradalmi központ volt, Festetics Antal birtoklása alatt kastély épült. A kastély a II. világháború után görög iskola, majd postás üdülő volt, 1952-1996 között gyermekotthon.¹⁷

Közüntézmények 1945 után épültek. Elsőként a volt intézői lakásból alakították ki az iskolát és a művelődési házat. A fiatalok számára 1950-ben sportpályát alakítottak ki, majd még később futball- és kézilabdapályát. Aktív közösségi életről tanúskodik, hogy a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége, mely 1945 és 1956 között működött, két helyen is művelődési termet alakított ki. Több mint 10 színdarabot tanultak be. Ifjúsági szervezete az 1960-65-ös években tevékenykedett a legeredményesebben. Színjátszó, tánccsoport és énekkar is volt. A színjátszó és a tánccsoport rendszeresen járta a környező falvakat. Az 1970-es években asszonyklub is működött. Programjukban előadások, élménybeszámolók, tapasztalatcserék, kirándulások és szórakoztató estek szerepeltek.¹⁸

A falu eseményeit Péteri Ferenc néptanító, iskolaigazgató rögzítette Csertő község falukrónikájában 1973-1985 között. A krónika bő képanyaga ma is a rendelkezésünkre áll.

A községben sétálva gondozottságot, tisztaságot tapasztalunk. A település bejárata előtt hatalmas halastavat létesítettek, amely sok vízimadár, fekete gólya, bütykös hattyú otthona. Évente egyszer madármegfigyelő napot is tartanak, amelyre az ország minden részéről érkeznek érdeklődők. Az Európai Madármegfigyelő Napok (EMN) programot a madártani szervezetek világszövetsége, a BirdLife International indította

¹⁷ Szigetvár és Vidéke (szerk. Budai Kinga). Szigetvár: Szigetvár – Dél-Zselic Többcélú Kistérségi Társulás, 2009.

¹⁸ Szigetvár és Járása 30 éve – 1945-1975.

útjára 1993-ban (EuroBirdwatch). Az idei rendezvényre, 2022. október 1-2-án kerül sor, a program idén ünnepli 30. évfordulóját. A rendezvény egyrészt európai szintű információgyűjtést tesz lehetővé az őszi madárvonulásról, másfelől az ingyenes országos eseményekkel sokakat szólítanak meg és csábítanak ki a szabadba.

IBAFÁ

Ibafa 1740-ben kezdett betelepülni, addig sűrű erdő és vadon volt, vadállatok legjobb helye. Első lakója horvát nemzetiségű, akinek a hely megtetszett, és másokat is hívott Horvátországból; nemsokára csoportosan jöttek. A középkorú falut horvátok népesítették be az elnéptelenedett falutól néhány száz méterre északra. A földet ők törték fel igen kemény munkával és tették művelhetővé, alakították ki állataiknak a legelőket.

A település vallási szempontból 1756-ban a mozsgói plébánia filiája, az emberek római katolikus vallásúak, templommal nem rendelkezett. A falu első temploma 1760-ban épült, ebből az évből származik az első adat az ibafai iskolai oktatás megkezdésére is. 1823-ban új iskolát, egy tantermes, vert falú épületet építettek, ez jelentősen hatott az oktatásra, a kulturális életre.

Az élénkülő egyesületi életet, az emberek összefogásának igényét, a kultúra, a közművelődés, a könyv közvetítő erejének kihasználását mutatja, hogy 1926. októberében megalakult az Ibfai Olvasókör. Az egyesület céljaként határozták meg: „A népművelés, az egylet helyiségében a barátságos érintkezés, társalgás, jobbjézésű időtöltés és egyáltalán a művelt irányú szórakozás támogatását.”

Ibafa neve összeforrt az Ibfai fapipával. A hagyomány szerint Hangai Nándor, aki 1864-től 1905-ig volt a falu plébánosa, nagyon szeretett pipázni. Ez adta az ötletet barátjának Roboz István újságírónak a mondóka megírásához, amely már az 1900-as évek elején iskolás könyvekben szerepelt, mint nyelvtörő. 1931-ben megszületett az ismert szöveg zenei feldolgozása is, Komjáthy Károly – Emőd Tamás – Török Rezső: Ibfai Lakodalom című operettjében.

1968-ban nyitották meg a híres pipamúzeumot. Országos gyűjtést rendeztek, sok helyről küldték a pipákat, még a tengerentúlról is. Így váltak láthatóvá régi pipák, aztán régészeti ásatásokból előkerült pipák és pipaszerek.

Az 1960-as évek végén a művelődési ház is egyre több programot bonyolított le. Működött ifjúsági klub, gyermekklub és asszonyklub és női néptáncsoport is. Az asszonyklub keretében „Baranyai hímzések”

címmel kézimunka bemutatót is tartottak 1973-ban. Ez mellett számos ismeretterjesztő előadást szerveztek a legkülönbözőbb témakörökben, a régi szokásoktól kezdve az egészségügyi témákig.

1996-ban az önkormányzat a második világháborús halottai előtt tisztelegve emléktáblát készíttetett. A római katolikus templom homlokzatán fehér márványtáblán vésett betűvel a 16 név szerepel. A falu őrzi az elnéptelenedett két szomszédos község Gyűrűfű és Korpád első és második világháborús halottainak az emlékét is. A két táblát szintén az ibafai templom falára helyezték el.

A kulturális életet a 100 főt befogadó kultúrházban és a könyvtárban szervezik.

A község 1998 óta rendelkezik települési címerrel és zászlóval, melyet Tamásiné Gruzlinger Magdolna és férje készíttetett el.

Pályázati forrásoknak köszönhetően a művelődési házba 1999-től főállású szakembert alkalmaztak, eszközállományát színes televízióval, hifi toronnyal és számítógéppel gyarapították. Az ibafai önkormányzat képviselőtestülete 2000-ben a művelődési otthont Alpár Jánosról nevezte el. A ház udvarán helyezték el szobrát, melyet a híres fafaragó Kapoli Antal készített.

Nyugdíjas esteket szerveztek, ahol szerény összeggel támogatták az időseket. Megszervezték a ma már hagyományossá vált ünnepi találkozót, ahová az elszármazottakat is meghívták. Az elszármazottak tisztelettel adóznak a múlt emlékei előtt, szép számmal vesznek részt a rendezvényen.

Az önkormányzat 2003-ban számos helyi ünnepséget szervezett, így nőnapot, gyermeknapot, búcsút és falunapot.¹⁹

Az Ibaforára érkezőt a falu és környezetének természetes szépsége, nyugodt hangulata, gondozott közterületei ragadják meg. A község és környéke a Dél-Zselici tájvédelmi körzet szerves része számos természeti ritkasággal.

¹⁹ Dr. Erdődy Gyula: Ibafora község története. Ibafora: Ibafora Község Önkormányzati Képviselőtestülete, 2012.

MOZSGÓ

Az emberek letelepedési helyüket már a kezdet-kezdetétől életszükségleteik szerint választották meg. Egy olyan korban, ahol mindentől tartani kellett, és oly kevés volt a védekezési lehetőség, alaposan meg kellett fontolni, hogy hová is telepedjenek le. Egy tiszta vízű forrás, egy hús vízű patak, egy kis védelmet nyújtó domboldal kedvező lehetett az első emberek számára is. Ezzel magyarázható, hogy az első emberi települések mind-mind olyan helyeken keletkeztek, amelyek egyben védelmül is szolgáltak.

A környék már a legrégebbi időkben is alkalmasnak mutatkozott a letelepedésre. Erre nyújtanak bizonyítékot a Mozsgótól északra elhelyezkedő kis falu, Ibafa régészeti leletei. A térségben több helyen találtak ősi időkre visszautaló élet nyomokat, pl. Szentlászlón és Riticsen egy-egy kőbaltát, melyek közül az első a csiszolt kőkorszak elejéről, az utóbbi pedig a végéről származhatott. Ezeket később Dr. Vargha Károly pécsi főiskolai docens igazolta. Az 1944-ben és 1950-ben talált leletek, mind a környék ősi telephelyeire adnak tanúbizonyságot.

Mozsgón 1934 nyarán az első világháborús hősöknek állítandó emlékmű alapzatának ásása közben szintén kőbaltára leltek. Ezt a véletlenszerűen előkerült régészeti-leletet az uradalom akkori számvevője, bizonyos Thén /Tamás/ Kálmán átadta a Szigetvári Múzeumnak.

A község az írásos emlékekben 1330-ban Domboró alakban fordult elő először. Eleinte a Viszlai család birtoka, a középkor végén pedig a Tinódi családé. Sziget várának közelsége miatt a törökidő idején csaknem teljesen elpusztult. A 18. század elejére teljesen elnéptelenedett. 1726 táján magyarok és horvátok kezdték benépesíteni, később németek is érkeztek. A XIX. század első felében a három nemzetiség egyenlő arányban szerepelt. A század második felétől a magyar nyelv kezdett általánossá válni.

Uradalmi szempontból a török kiűzése után a Batthyány család birtoka lett, majd 1850-től a Biedermann családé.

Római katolikus templomát 1746-ban gróf Batthány Károly építtette, melyet 1876-ban neoromán stílusban újjáépítettek. Bejárata a jáki templom román stílusú kapujához hasonlít, szentélye barokk.

Építészeti látnivaló még a gyönyörű uradalmi kastély, melyet 1896-ban a bankár Biedermann család építtetett. Jelenleg szociális otthonként funkcionál. A kastély parkjában Lechner Ödön tervei alapján készült sírkápolna áll.

A kápolnát 2021. évben felújították. A park természetvédelmi terület. A kastélytól északra található a volt uradalmi magtár, amely ma ipari műemlék jellegű épület.

A falu arculatát a birtokosok alakították. A Batthyány család építette a római katolikus templomot, a magtárt és az iskola épületét. A Biedermann család nevéhez fűződik a kastély és a kápolna épülete, a gazdasági épületek: lóistálló, malom és a cselédlakások.

A falusi közösségek művelődési központjai az iskolák, s annak pedagógusai, népművelői voltak. A fiatalság volt az a réteg, akiket még alakítani lehetett, s rajtuk keresztül a felnőttekre is hatást gyakorolhattak. Ennek a munkának jó esetben támogatója volt a kisszámú értelmiség, a plébánián, a jegyzőségen, az uradalomban dolgozók.

1. Mozsgó olvasókörei

Mozsgó községben lakók művelődés iránti igényét a XIX. században, és az azt követő időkből az alábbi olvasókörok, egyletek megléte bizonyítja: 1873 Mozsgói Iparos Olvasó Kör, 1894 Mozsgói Katolikus Népkör, 1904 Mozsgói Olvasóköri, 1913 Polgári Olvasókör²⁰

2. Mozsgó népművelése 1933-ig

A falvakban, így Mozsgón is, a kultúra terjesztésében, a kulturális programok szervezésében, az iskolán kívüli népművelésben elsősorban az iskola igazgatója, pedagógusai, a falu értelmisége vett részt. Ősztől, tavaszig különböző programokkal, tanfolyamokkal várták a fiatalokat. Ismeretterjesztő és műkedvelő előadásokat, ünnepélyeket szerveztek. Ennek egyik bizonyítéka az 1922-es keltezésű jótékonyági műkedvelő előadásra szóló engedély. A műsor betanítója Szegedy Rezső tanító volt.

²⁰ Bősze Sándor: „Az egyesületi élet a polgári szabadság...”: Somogy megye egyesületei a dualizmus korában. Kaposvár: Somogy Megyei Levéltár, 1997.

Az 1929. áprilisában bemutatott, Csike Károly: Bíró leánya című népszínművének a sikeréről számol be az akkori napilap, a „Délvidék”. Méltatja a rendező Jozipovich István, akkori iskolaigazgató munkáját, és a szereplőket név szerint is megemlíti.

Ugyancsak a „Délvidék” 1935. november 17-i számában olvashatunk arról, hogy „Mozsgó közössége az idén is, felbuzdulva a tavaly elért eredményen, megrendezi – a szegénygyermek karácsonyi felruházására - műsorral egybekötött „Katalin” bálját a Mátyás-féle vendéglőben.”

Ezek a műsorokkal egybekötött segélyező, évente többször ismétlődő rendezvények hatással voltak a járás többi községére is. A Kaposváron megjelenő „Új Somogy” megyei lap 1940. december 31. számában, mint évek óta létező mozgalomról emlékezik meg a mozsgói segélyakcióról.

Azoknak a fiúknak, akik már kijárták az elemit, de nem mentek polgári iskolába, kötelező volt katonai oktatáson részt venni. A lányoknak pedig főző-varró tanfolyamokat szerveztek, melynek a végén vizsgáztak is a résztvevők.²¹

1933-tól Lengyeltóti János néptanítót bízták meg az iskolán kívüli népművelés szervezésével. Öt évtizeden keresztül munkája meghatározó volt nemcsak Mozsgó, hanem a járás ill. a megye közművelődésére. Érdeklődése szerteágazó volt.

3. Lengyeltóti János népművelői tevékenysége a II. világháborúig

A családtalan fiatal tanító munkáját mindig a legnagyobb odaadással végezte. A népművelést a gyerekekkel kezdte, majd a fiatalokon keresztül lassan eljutott a felnőttekig.

Ismeretterjesztő előadásokat szervezett. Felmérve azt, hogy a néptanító nem érthet mindenhez, a téli esték ismeretterjesztő előadásaira ügyvédeket, orvosokat, tanárokat kért fel Szigetvárról, sőt Pécsről is. Részt vett a Katolikus Agrárfújásági

²¹ Puskásné Horváth Éva: Mozsgó község kulturális élete a XIX. század végétől napjainkig. Szakdolgozat, Kaposvári Egyetem, 2007.

Legényegyesület (KALOT) irányításában. A fiatalokat a valláserkölcsi, általános elemi szintű, valamint a mezőgazdaság körébe tartozó ismeretek elsajátítására oktatta.

Megtartotta a község népi hagyományait: bál, szüreti felvonulás, vasárnap délutánonként ifjúsági műsorok. A fiatalok táncolni, énekelni tanulhattak. A lányoknak a szabás-varrás tanfolyamokat szervezett, melynek a végén a résztvevők vizsgán számoltak be tudásukról.

21

Színjátszó csoportot alakított. E munka nehézségeiről, de egyben szépségéről így számolt be: „Végre is műkedvelő előadás tartását határoztuk el. De hol tartsuk? Megint csak az iskola, vagy a kocsmá jött számításba. Az iskola nagyobbik tanterme mellett döntöttünk. De hogyan lesz a színpad?...És megtartottuk az első színelőadást. Az iskola dobogóiból raktuk össze a színpadot, míg az oldalfalakat – kulisszákat – a tantermek táblái alkották. Függyöny? Ott voltak a kölcsönként lópokrócok. Irodalom? Szívszagató könnyeket siratott a hallgatósággal a „Gyimesi vadvirág” sorsa.

És minden előadás után le kellett bontani a színpadot, mert hétfőn újra tanterem lett a „Színház”-ból. Aztán egy lépéssel tovább léptünk a művelődés terén. Összegyűjtött deszkákból „állandó” színpadot építettünk a tanteremben 3x4 m nagyságban. A színházkedvelők összeadták a fölösleges, rongyos zsákokat, lepedőket. Az asztalos és ácsinasok kiszabták a kulisszákat, a leányok összevarrták a vászonanyagot, s a tanító „Kék tavat, haragos zöld fákat, patakban úszkáló libuskákat” alkotott a vászonra. És felhangzottak Kacsóh Pongrác feledhetetlen melódiái: „Egy rózsaszál szebben beszél...”²²

A kisebb-nagyobb rendezvények szerény bevételét továbblépésre, vagy jótékonyági célra fordították. E kis falusi iskola tanulói eljutottak a megyeszékhelyekre (Pécs, Kaposvár), Budapestre, és nyaralhattak a Balatonon is, az ottani iskolák termeiben elszállásolva. Már ekkor felmerült benne a kultúrház iránti igény. A II. világháború után valósulhatott meg ez az álom.

1968-ban a Baranya megyei Műemlék Albizottság tagjává választották. 1974-ben kinevezték a Népművelési Intézet keretében szervezett Művelődési Ház Vezetők

²² Puskásné Horváth Éva: Mozgó község kulturális élete a XIX. század végétől napjainkig. Szakdolgozat, Kaposvári Egyetem, 2007.

Országos Munkaközösségének tagjává. Folyton szervezett, újított. 1956-ben ő szorgalmazta a művelődési ház megépítését. Az általa irányított Ifjúsági Klub mintául szolgált a környék ifjúsága körében végzett munka számára.

1977-ben vonult nyugdíjba, de szakkörét és gyűjteménye gondozását nem hagyta abba, egészen addig, míg erre egészségi állapota rá nem kényszerítette. 1980-ban az aranydiploma átadási ünnepségét Sára Sándor filmrendező stábja is rögzítette. Ez az anyag részét képezte a Néptanítók című filmjének.

4. Mozsgó népművelése 1963-ig

Lengyeltóti János 1946-ban a hadifogságából visszatérve ott folytatta, ahol abbahagyta. Iskolát igazgatott, oktatott, önképzőkört szervezett, népszínműveket tanított be, a romok felett épített.

Első nagyszabású terve egy kiállítás volt. 1947-ben tárlatot szervezett, mely Mozsgó és környékének életét mutatta be. A közösség egy emberként támogatta ebben, így jöhetett létre egy olyan gyűjtemény, melyet Tömpe István, akkori somogyi főispán méltónak talált arra, hogy a többi zselici falu is megtekintse. Három vagont bocsátott Lengyeltóti János rendelkezésére, amivel végigjárták egész Somogy megyét. Ennek következtében Mozsgó lett Magyarország első mintaközössége. Bár a kiállítás „csupán” a háborúból megmaradt használati tárgyakból nyújtott ízelítőt, jelentősége mégis vitathatatlan: János bácsi felismerte, hogy „népművelődési eszközökkel is föl lehet hívni a figyelmet dolgokra” és ezen túl számtalan ötletet valósított meg meg. A kiállításról a Kaposváron megjelenő Somogy vármegye című napilap is beszámolt.

A község villamosítása 1948-ban megtörtént. Mindenki számára elérhetővé vált a vezetékes rádió – a néprádió. Az emberek érdeklődési köre tágult, a könyv olcsósága miatt elérhetővé vált felnőttek és gyerekek egyaránt. Az iskolai könyvtár bővült. A tanulók eredményeinek könyvvel való jutalmazása itt vált hagyománnyá. Sok idős ember máig őrzi az évtizedeken kapott jutalomkönyveket.

1952-ben állami tulajdonban került a Biedermann-féle kastély, télikertje lett az első kultúrterem. Itt került sor az első mozi vetítésére, amelyről a Dunántúli Napló is említést tett. Egyre nőtt az igény, hogy a szűkös iskolai tantermek, a kastély előadóterme helyett a falunak is legyen művelődési háza. A Batthyány család lóistállójából alakították ki: 8 helyiség, 250 főt befogadó színházterem, színpad, öltözők, könyvtár, klubhelyiségek, iroda, mozigépház létesült. Megnyitását 1958.

októberében ünnepélyes keretek között tartották. A kultúrházban kapott helyet a községi könyvtár is elég szűkös körülmények között.

Az 1956-os tevékenysége miatt Lengyeltóti János igazgatót a pedagógiai és népművelői munkák alól felmentették. Az iskola irányítását, a kultúra támogatását volt tanítványai vették át. Révész Dénes, később Asperján István iskolaigazgatók, az ő szellemében igyekeztek összefogni a község fiataljait. A kultúrház igazgatói munkakört Kiss József pedagógus vállalta. Folytatódtak a heti háromszori mozielőadások. A színjátszó csoportban együtt szerepeltek pedagógusok, közép- és ipari iskolás diákok, rátermett felnőttek, zenéhez értő falubeliek. Műsoraikkal a környező településeken is felléptek. Újra megalakulhatott a felnőtt énekkar Asperján István karvezető vezetésével. A zeneszakkör, amely a hangszeren játszani tudókat fogta össze, Mohos Antal szigetvári zene és énektanár irányításával. Az ismeretterjesztő előadások a központilag előírt politikai kérdések mellett mezőgazdasági, egészségügyi, gyereknevelési és tudományos témákról szóltak. A kikapcsolódást, a sportolást az alábbi eszközök tették lehetővé: asztalitenisz, sakk, társasjátékok, lemezjátszós rádió, 1959.szeptemberétől televízió. Révész Dénes irányításával olyan kiemelkedő sporttevékenység folyt a faluban, amely megyei helyezéseket hozott. A falu összefogásával, társadalmi munkában, kézi erővel készült el a sportpálya. A sportolni vágyó ifjúság részére az iskola udvarában sporteszközöket - korlát, gerenda, nyújtó, gyűrű, rúd - helyeztek el, talán a falvak sorában egyedülállóként.

A kultúrház a szomszédos községek kulturális igényeit is kielégítette. Programjaikkal vonzották a körzet lakosságát. Írókat, költőket hívtak meg, havonként vendégszerepelt a pécsi Nemzeti Színház, de Budapestről is érkeztek társulatok.

A kulturális tevékenységet, könyvtárfejlesztést, az előadók hívását, a rendezvények szervezését a községi tanács költségvetése és a helyi termelőszövetkezet pénzzadománya tette lehetővé.

1963. október 1-től Lengyeltóti János ismét munkába állhatott, ő lett a körzeti kultúrház igazgatója. 1977-ig, nyugdíjba vonulásáig irányította a falu kultúrházát.²³

²³ Puskásné Horváth Éva: Mozsgó község kulturális élete a XIX. század végétől napjainkig. Szakdolgozat, Kaposvári Egyetem, 2007.

5. A művelődési ház szerepe a 80-as évektől

1970-es évek végétől a kultúrház külső anyagi támogatása, megyei, tanácsi, termelősövetkezeti részről csökkent. Olyan rendezvényekre, programokra volt szükség, melyek látogatottsága nagymértékben finanszírozta a felmerülő költségeket. A lakosság szórakozni, kikapcsolódni akart. Szórakoztató műsorok, pécsi, budapesti színházi darabok, artista- és cirkuszi előadások, bálók szerepeltek a választékban. 1978 és 1983 között többek között írt járt: Cserháti Zsuzsa, Máté Péter, Hofi Géza, Kabos László, Ruttkay Éva, Szergely, Rodolfo, Rátonyi Róbert, Loránt Lenke, Váradi Hédi, Lehoczky Zsuzsa, Zorán, Főnix, Illés, Kati és a kerekperec, Edda, a Beatrice együttesek, Katzirc Béla labdarúgó. Ezek a rendezvények nagyon népszerűek voltak. A környékbeli falvak fiataljait is megmozgatták.

A nyolcvanas évek közepétől, elmaradtak ezek a rendezvények, nincsenek meghívott művészek. Igényes, nívós műsorok szerepeltetése meghaladta az anyagi lehetőségeket, a művelődési házak költségvetése csökkent vagy stagnált. A községre háruló feladatok teljesítésekor a kultúra háttérbe szorult. A Művelődési Otthon egyre inkább a külső szervezeteknek, termelősövetkezet, Vöröskereszt, Tűzoltó Egyesület, ÁFÉSZ rendezvényeinek lett otthont biztosító intézménye. Az iskola, óvoda műsorainak, a társadalmi és családi ünnepeknek adott helyett.

6. Mozgó kulturális élete a rendszerváltozástól a 2000-es évekig

A 80-as évek végére, mint már jeleztem, a kulturális élet Mozsgón is hanyatlásnak indult. A kultúra finanszírozásában a falvak elsősorban önmagukra számíthattak. Elkezdődtek az összevonások, a munkahelyek szűkítése, a munkakörök megszüntetése. A Művelődési Házat, a Könyvtárat az Általános Iskola irányítása alá sorolták, az addigi Művelődési Otthon igazgatójának munkakörét megszüntették. Ezen intézmények, valamint az Óvoda összevonásával 1989. szeptember 1-én megalakult az Általános Művelődési Központ, az ÁMK. Az Általános Iskola igazgatója felelt az összevont intézmények zavartalan működéséért.

MOZSGÓ – ALMÁSKERESZTÚR – CSERTŐ – SZULIMÁN

1. Körzeti Művelődési Otthon munkája

Az 1963-tól Mozsgó központi művelődési körzet lett. Ezzel az intézkedéssel a Művelődési Otthon nemcsak Mozsgó, hanem a hozzá kapcsolt községek Csertő, Szulimán, Almáskeresztúr művelődési munkája is innét kapott irányítást. A kibővített feladatkör ellátását már főfoglalkozású népművelő alkalmazásával oldották meg, a posztot Lengyeltóti János töltötte be.

Ismeretterjesztő előadásokat szervezett különböző témakörökben, melyeket vagy egy falubeli, aki a témához értett vagy egy meghívott előadó tartott.

Szintén a szabadidő tartalmas eltöltését szolgálták a rendszeressé váló mozivetítések, színházak vendégjátékai: Pécsi Nemzeti Színház, Déryné Színház. Érdekessége, hogy a színházi bemutatókra előre le lehetett a jegyeket foglalni, bérletet lehetett vásárolni. A közönségszervezésbe, a közönség fogadásába a fiatalok is bekapcsolódtak. Ezen kívül táncmultságok és „táncos teák” is megrendezésre kerültek. A fiatalok szívesen jöttek össze beszélgetésre, közös rádiózásra, a televízió adásainak nézésére, sportolásra.

Szakköröket szerveztek: főző-varró tanfolyam, táncszakkör. A műkedvelő színjátszó csoportot Lengyeltóti János fogta össze. Lehetőség szerint hetente összejöttek a fiatalok. A honismereti szakkört sem engedte ki kezéből, melyet 1963 óta folyamatosan tartott Mozsgón két korosztály részére, külön a gyerekeknek, külön az ifjúságnak. Ezekre a szakkörökre a körzeti iskolából toborozta a résztvevőket.

Az ország értékeinek a megismerése céljából két-három napos országjáró kirándulásokat szervezett. A kirándulások előtt tájékoztató, utána értékelő, véleményező megbeszéléseket tartottak.

A hatvanas évek végén, hetvenes évek elején megalakultak a különböző érdeklődési köröket összefogó klubok: Ifjúsági klub, Asszonyklub, Értelmiségi klub. Az ismeretterjesztő előadásokat, a kirándulásokat a klub keretén belül szervezték és tartották meg, ezzel a közös érdeklődési kör igényeit jobban kielégítve. Minden évben rendeztek kiállításokat. Bemutatták a honismereti szakkör által felkutatott emlékeket, a kézimunka-, az asszony klub munkáit, a községek ipari, gazdasági fejlődését tükröző dokumentumokat

1967. október 8-án egész napos ünnepély keretében a Művelődési Otthon Mozsgón felvette a Kazaliczky Antal Körzeti Otthon nevet.

2. Falukrónikák szerepe a községek életében

A falukrónikáknak a községek történetében jelentős szerepük volt. A Baranya megye országosan egyedülálló kezdeményezése volt a krónikaírás. Az első krónikák 1972-ben kezdődtek. A Baranya Megyei Levéltár kötelezte a falvakat, hogy minden községnek írnia kell a krónikáját évről-évre. Elkészítésükhöz megadták a szempontokat. Az első esztendő kivételével Péteri Ferenc írta Mozsgó krónikáját húsz éven át 1993-ig. Almáskeresztúr, Csertő és Szulimán krónikáját 1973-tól 1985-ig.

A krónika három részből áll: napló, statisztika, dokumentumok. A naplórész minden egyes nap eseményét rögzíti, az időjárástól az építkezésekig, a születéstől a halálozásig. A statisztika részben a különböző intézményekben lezajlott események, dolgok számszerűleg tükröződnek. Ezek a számok adják vissza az egész évi eseményeket, a község fejlődését. A harmadik rész a dokumentumokat gyűjti össze. Ebbe került az összes újságcikk, amit a községekkel kapcsolatban megtalált. Az eseményekkel kapcsolatos meghívók, tanácsi határozatok, előterjesztések stb. itt találhatóak.

Erőssége a krónikának, hogy évente 120-150 db fénykép került a dokumentumrészébe. A krónikák a múltban történeteket is tartalmaznak.

SZENTLÁSZLÓ

1. Földrajzi elhelyezkedése

Szentlászló Baranya megye északnyugati részén, a Zselicben fekszik, Szigetvár vonzáskörzetéhez tartozik. Legközelebbi város Szigetvár, amely 12 km-re található, míg a pécsi megyeszékhely 47 km-re, népsűrűsége 61,71 fő/km². A településen keresztülhaladt az egykori Kaposvár-Almamellék-Szigetvár vasútvonal, amely 1976. december 31-én szűnt meg. A települést már csak közúton lehet megközelíteni a 67-es főútvonal mentén. A falu főutcája a Szigetvár – kaposvári út, ezen az útszakaszon bonyolódik le a Pécs – Kaposvár közötti forgalom egy része, ezért az átmentő forgalom is igen nagy. 1950-ig Somogy megyéhez tartozott, majd a megyerendezés során Baranya megyéhez csatolták. A község neve a falu templomának védőszentjére, Szent László magyar királyra utal. Szentlászló közigazgatási, gazdasági, közművelődési és egészségügyi körzet. Infrastrukturális ellátottsága megfelelő: utak, járdák, vezetékes ivóvíz, széles sávú internetszolgáltatás, telefonhálózat. A szennyvízhálózat kiépítése most van folyamatban. A településen kb. 180 fő dolgozik, a legtöbb

munkavállaló az önkormányzat alkalmazásában áll, jelenleg 35 fő közmunkás van. Kisebb vállalkozások is találhatóak a községben, mint pl.: építőipar, kereskedő, mezőgazdasági, fodrász, fakitermelő, asztalos, boltos, kocsmáros stb. A munkanélküliek aránya alacsony, kb. 4-5 %. A községben a felnőtt lakosság többsége megfelelő iskolai végzettséggel rendelkezik, az értelmiségiek száma magasabb, mint a környező falvakban. ²⁴

Szentlászlón 1998-ban, a ki- és betelepítések ötvenedik évfordulója alkalmával avatták fel Vanyúr István Anya gyermekével című köztéri szobrát. 2000-ben átadták a Sportcentrumot.

2003-ban nyitották meg a Tájházat, melyben helyet kapott a Helytörténeti és Néprajzi Gyűjtemény. Az épület magántulajdonban van, tulajdonosa Stefan Fath, aki a szülői házat vásárolta vissza, és annak felújítása után egy részét az önkormányzat rendelkezésére bocsátotta.

A tájház a XIX. század vége felé épült ház újonnan felépített mása. A berendezése a XX. század eleji német tisztaszobát jeleníti meg. Az életnagyságú bábukon látható a szentlászlói viselet. Az épületben bemutatásra kerültek fotók és írárok, melyek az itt élt németység és az ide telepített felvidéki magyarok múltja jelenik meg. 2013. óta múzeumpedagógiai feladatokat is ellát, ahol interaktív játékok segítségével ismerkedhetnek meg a látogatók az itt élt emberek életmódjával, hagyományaival, népszokásaival. ²⁵

2005-ben készült el a temetőben a harangtorony, és megújult a ravatalozó épülete. 2006-ban nyílt meg a községben az ország első Csupémúzeuma és a Népművészeti Alkotóháza. 2007-ben megújult az orvosi rendelő, 2010-ben pedig az általános iskola épülete. 2012-ben a települési önkormányzat megkezdte a hulladékudvar kialakítását. 2013-ban létrejött a közös önkormányzati hivatal szentlászlói közigazgatási székhellyel. Felavatták a Szent-Vendel szobrot, Márkus Péter alkotását a Kossuth utcában 2012-ben. 2017-ben adták át a Dr. Vargha Károly Kulturális Központot, mint

²⁴ Adatközlő: Önkormányzat, Szentlászló

²⁵ Simányi Frigyes: Baranya megye tájházai, emlékházai, népi épületei. Budapest: Romanika kiadó, 2016.

közösségi színteret. 2018-ban újítták fel a Közös Önkormányzati Hivatal és az Óvoda és Napköziotthonos Konyha épületét.

A község az adományozó Szent király tiszteletére kapta a nevét, mint ahogy a falu templomának védőszentje is Szent László király. Birtokosai az 1300-as évektől: Széchenyi, Festetics, Bolza családok. A török uralom alatt elnéptelenedett, majd horvát családok jöttek erre a területre. 1774-ben Festetics Lajos, az akkori birtokos németeket telepített le, a horvát lakosokat elköltöztette. 1774-1792 között újabb nagyszámú németesség betelepítésére került sor, ami által a község nagyrészt németajkúvá vált. A második világháború után, 1948-ban a német származásúak részbeni kitelepítésével ismét változott az etnikai összetétel. Helyükbe a volt jugoszláviai Našice vidékéről és a felvidéki Naszvad községből közel 300 magyart telepítettek itt le.

2. Kulturális élete

Sajnos a településnek nincs Művelődési Háza (Faluháza), a nagyobb kulturális rendezvényeket az iskola tornatermében, községi könyvtárban, az iskola ebédlőjében vagy az önkormányzat tanácstermében tartják. A kulturális szolgáltatást a dr. Vargha Károly Kulturális Központban, mint közösségi színtérben oldja meg az önkormányzat. A jelenleg kialakított közösségi színtér - amelynek megnyitóját és névadó ünnepségét 2017. július 29-én tartották – előzőleg a Család- és Gyermejkölési Szolgálat feladatellátását látta el. Ezt a létesítményt alakította át az önkormányzat közösségi színtérre, amely egy több funkciós intézmény és a lakosság számára biztosítja a könyvtári és közművelődési szolgáltatást is. A közösségi színtérben kiállítási teret biztosítanak a jelenleg falunkban élő kézművesek számára, ezáltal is támogatva tevékenységüket. A közösségi színtér csak ideiglenes oldja meg a közösségi élet nyújtotta lehetőségeket. Igazából a település számára az lehetne a teljes megoldás, ha a helyi közösségnek megfelelő intézményt, - egy faluházat - hozhatnánk létre, ahol nagy közösségi térként mindenkinek tudnánk biztosítani a feltételeket. A közösségi színtér az iskola, az óvoda, házi orvosi rendelő, templom közelében található. Az így kialakított lehetőséggel bővültek a feladatkörök is (előadások, tanfolyamok, képzések, játszóházak, kézműves foglalkozások, KönyvtárMozi stb.) Továbbá a közösségi színtérben került kialakításra Jambrich Liza helyi keramikus művész és Szirmayné Bayer Erzsébet festőművész állandó kiállítása és Dr. Vargha Károly Zselic kutató emlékszobája. Mindhárman településünk

falugyűjteményt pl. Áta, Szederkény, Magyaregregy, **Mozsgó**, Sásd és a többiek.

Vargha Károly útmutatása nyomán a különböző nevesebb évfordulók megünneplésében a szakkörök vezetői és a szakköri tagok szívesen vettek részt. Több szakkör vezetője, vagy egy-egy szakköri tag a sajtófigyelő, az alkalmas cikkeket gyűjtő szolgálattól kezdve, a kiállítási anyagok összegyűjtéséig, az ünnepek rendezői, előadói tisztjéig a legkülönbözőbb módon vállalták a honismereti érdekek szolgálatát.²⁶

4. Szent László – Hagyomány Szentlászlón²⁷

A köztudatban annyi maradt meg, hogy Szent László király adományozta a falvat a pannonhalmi apátságának. A templom védőszentje is a nagy király. Az oltárkép Szent Lászlót ábrázolja. A búcsú június 27-éhez közelálló vasárnap van.

A falu mondái közül egy sem szól e királyról. (Dr. Vargha Károly Zselic-kutató, helytörténész még a 30-as évek második felében felgyűjtötte a mondákat.) László királyról elnevezett földrajzi nevei sincsenek a falunak.

Azzal magyarázható, hogy nincsenek nyomai a hagyománynak, hogy a község a török hódoltság alatt feltehetően nem folyamatosan lakott hely volt, később pedig nagyobb számban horvátok éltek itt, majd a 18. században németeket telepítettek be, német falu lett. Így e magyar hagyomány elveszett.

Elneveztek róla egy helyi alapítványt (Szent László Közalapítvány). Az önkormányzat 1995-ben megalkotta és jóváhagyta Szentlászló község címerét és zászlaját. A címeren a csataménen ülő Árpád-házi glóriás szent király látható, kezében bárd és a kettős kereszttel ellátott pajzs. A Névadó király halálának 900. évfordulójára (1995. június 27.) a Magyar Postával közösen bélyeg, boríték, levelezőlap került kiadásra a községben elsónapi bélyegzéssel. A bélyegzőt, amely község címerét használta fel az alkalomhoz illő szöveg mellett, ma a Postamúzeumban őrzik.

²⁶ Timár Irma: Vargha Károly Baranya honismereti kutatója (sulinet.hu), 2022. 06. 10.

²⁷ Adatközlő: Budai Györgyné (2021. 10. 04)

1996-ban felavatták Szent László király köztéri bronzszobrát, Márkus Péter alkotását.

2004-ben a templomban – a templom felújításával egyidőben – két fehér márványtáblát helyeztetett el az önkormányzat, melyen a község címere és a Szent László-herma látható. Restauráltatták az oltár mögötti Szent Lászlót ábrázoló festményt.

A könyvtárban gyűjtik a róla szóló könyveket, kiadványokat.

A 2006-ban megnyílt Csuadémúzeumunkban elhelyezték a lován ülő királyt és Szentlászló címerét csuhéból. A múzeumba látogatók a legenda kíséretében egy Tordaszentlászlóról származó kövecskét, Szent László pénzét kapják emlékebe.

Kirándulásokat szerveznek Szent Lászlóval kapcsolatos emlékhelyekre: Győr, Somogyvár, Nagyvárad. Részt veszünk a Szekszárdon rendezett Szent László konferenciákon.

Kulturális és sportkapcsolatot alakítottak ki a horvátországi Szentlászló településsel.

2004. év óta részt vesznek a település képviselői a Kárpát-medencei Szentlászló Települések Találkozóján (Mátraszentlászló, Pilisszentlászló, Nyárádszentlászló). A XII. találkozót község szervezte meg 2007-ben és 2022. évben is.

SZULIMÁN

A település első említése 1403-ból való. 1695 és 1704 között 14 adózó háztartást írtak össze. A XVII. században horvát és magyar nyelvű vegyes családok lakták. A kezdetben domináns magyar nyelvet lassan a magyar váltotta fel. A település birtokosai: Török Bálint, Balogh család, a Batthyányiak és a Biedermannok.

1800 körül lassú, de állandósul német betelepülés indult el. 1785-ben 525 lakosú falu 1910-re 1082 lakosú lett. Stagnálás, majd a II. világháború után a német lakosság kitelepítése miatt visszaesés következett.

Az 1950-es években az intézményeket felújították. A közérdekű létesítmények iránt mindig nagy volt az összefogás a falu lakóiban. Ha a szükség úgy kívánta, kiálltak érte, helyi részvényeket árusítottak. Szövetkezeti bolt létesült, majd telefon. Kultúrteremmé alakult át a régi két tantermes iskola. Mellette épült az új iskola és a könyvtár, amely egyben klubteremként is funkcionált.

Az 1970-es évek második felében a kultúrházat körzetesítették, az önállósága megszűnt. A Mozsgói Körzeti Művelődési Otthon részlegeként működött

asszonyklubbal és ifjúsági klubbal. Műsoros esteket tartottak a fiatalok, körbejárták a falvakat, jó kapcsolatokat alakítottak ki a más falvak fiataljaival.

A mozilátogatók igényeit a helybeli keskenyfilm-adások elégítették ki heti 3 alkalommal.

32

A helyi KISZ nyári országjáró kirándulásokat szervezett, melyeken nemcsak a fiatalabb korosztály vett részt.²⁸

1980-ban általános iskolája megszűnt, a gyermekek azóta Mozsgóra járnak.

A faluban jelenleg mozgókönyvtár működik. A kultúrház közösségi eseményeknek ad otthont (pingpong, csocsó, bálók, családi rendezvények).

A falu jelesebb ünnepe közé tartozik az október hónapban tartott Szentháromság-napi búcsú.

ÖSSZEGZÉS

A közösség az emberi együttélés és együttműködés történelmi formája. Az ilyen közösséghez való tartozás alapja a beleszületés. Az ember alapvetően társas lény, ezért természetes igénye a közösségben való létezés, egy közösséghez való tartozás.

Amennyiben egy közösségről beszélünk, akkor azokról az egyénekről is szó van, akik a közösséget alkotják. Az egyén és a közösség, illetve a közösség tagjai szükségszerűen valamilyen kapcsolatban állnak egymással. Ennek a viszonynak az alapja az egyének együttműködése. Azok a közösségek, amelyekbe az egyén beleszületik, vagy véletlenül belekerül, közös érdekek és értékek, valamint közös célok mentén jöttek létre. A közösség célja tehát egyrészt, hogy kielégítse az egyén közösségszükségletét, másrészt valamilyen, az adott társadalom számára fontos feladat elvégzése, harmadrészt pedig a közös célok eléréséért a közösség tagjai közös döntéseket hoznak, közös lépéseket tesznek, együttműködnek egymással.

²⁸ Szigetvár és Járása 30 éve – 1945-1975.. (szerk.: Dr. Vargha Károly). Szigetvár: Baranya Megyei Tanács Szigetvári Járási Hivatala, 1975.

A közösségi tevékenységek történeti feltárása a különböző falusi közösségekről szól. A projekt során igyekeztünk a történelmi háttér figyelembe vételével kialakítani a rendezvényeket, programokat, tanulóköröket.